

УДК 632:634.8 (075)
М 88

Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»,
протокол № 6 від 22 січня 2020 року

Рецензенти:

ЗАБРОДІНА Інна Вікторівна, кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри зоології та ентомології, Харківський національний
аграрний університет ім. В. В. Докучаєва;

ТИМОЩУК Тетяна Миколаївна, кандидат сільськогосподарських
наук, доцент кафедри захисту рослин, Житомирський національ-
ний агроекологічний університет.

Мринський І. М., Воеводін В. В.

Шкідники винограду: навч. посіб. / І.М. Мринський, В.В. Воеводін;
за ред. І.М. Мринського. – Київ: типографія ТОВ «Принт Медіа»,
2020. – 520 с.: іл.

У навчальному посібнику висвітлено 77 видів основних шкідників виногра-
ду, наведено детальний опис їх морфології та біології розвитку, фенологічні
календарі та заходи захисту від шкідників. Опис кожного виду супроводжу-
ється фотографічним матеріалом.

Матеріали можуть бути використані спеціалістами садівничих господарств,
агрономами із захисту рослин, науковими співробітниками; викладача-
ми, аспірантами і студентами як навчальний посібник з дисциплін спе-
ціальностей: «Агрономія», «Захист і карантин рослин», «Садівництво та
виноградарство».

© Мринський І. М., Воеводін В. В.
2020

ТОВ «Сингента»

ЗМІСТ

ВСТУП 8

РОЗДІЛ I
СИСНІ ШКІДНИКИ ВИНОГРАДУ 12

Агалматіум дволопатевиий	14
Галиця виноградна.....	18
Кліщ виноградний бруньковий.....	22
Кліщ виноградний листовий	26
Кліщ виноградний повстаний (зудень).....	32
Кліщ павутинний садовий	38
Кліщ павутинний туркестанський.....	42
Кліщ-плоскотілка виноградний	46
Клоп мармуровий	50
Несправжньоощитівка акацієва.....	62
Пінниця слинява	68
Псевдоощитівка виноградна	72
Трипс виноградний.....	76
Трипс грушевий	80
Трипс квітковий західний	84
Трипс різноїдний	96
Трипс тютюновий (цибулевий).....	100
Філоксера виноградна	104
Цикадка березкова.....	112
Цикадка виноградна зелена	116
Цикадка жовта (городня).....	120
Цикадка меткальфа (біла, цитрусова).....	124
Цикадка японська (далекосхідна) виноградна	130
Червець виноградний борошністий.....	136
Червець Комстока (червчик Комстока)	142

РОЗДІЛ II
ЛИСТОГРИЗУЧІ ШКІДНИКИ ВИНОГРАДУ..... 150

Американський білий метелик.....	152
Білан жилкуватий	158
Блішка виноградна	162
Ізофія кримська	168
Коник блакитнокрилий.....	172
Кравчик-головач (кравчик)	176
Листовійка виноградна	182
Міль виноградна кружкова.....	186
Падучка темна (виноградна)	190
Пістрянка (строкатка) виноградна	194
П'ядун димчастий буро-сірий.....	198

ТОВ «Сингента»

Равлик виноградний.....	202
Сарана італійська (прус).....	210
Сарана марокканська.....	214
Сарана перелітна (азіатська).....	220
Скосар борозенчастий.....	226
Скосар кримський.....	232
Скосар турецький.....	236
Совка виноградна.....	240
Совка озима.....	244
Совка стрічкова велика.....	250
Совка с-чорне.....	256
Трубкакрут багатотісний (грушевий).....	262

РОЗДІЛ III

ШКІДНИКИ ГЕНЕРАТИВНИХ ОРГАНІВ ВИНОГРАДУ.....266

Довгоносик сірий бруньковий (брунькоїд).....	268
Дрозфіла сузукі (азіатська ягідна, плямокрила).....	272
Листовійка гронова.....	286
Листовійка двольотна.....	298
Муха середземноморська плодова.....	304
Оленка волохата (бронзівка волохата).....	312
Оса звичайна.....	318
Оса німецька.....	326
Совка бавовникова.....	334
Совка помідорна (карадріна).....	340
Шершень звичайний.....	346

РОЗДІЛ IV

ШКІДНИКИ КОРИ, ДЕРЕВИНИ ТА КОРИННЯ ВИНОГРАДУ.....354

Гнойовик кукурудзяний.....	356
Горбатка-буйвол.....	360
Заболонник (коріод) зморшкуватий.....	366
Златка вузькотіла виноградна.....	372
Каптурник виноградний.....	376
Капустянка звичайна (медведка, вовчок).....	380
Капуцин червоний (жук-капуцин).....	384
Коренегриз звичайний.....	388
Нематода галова північна.....	392
Нематода цитрусова.....	398
Точило виноградний.....	406
Хрущ білий.....	410
Хрущ мармуровий.....	414
Хрущ сірий волохатий.....	418
Хрущ травневий західний.....	422
Хрущ травневий східний.....	426
Цикада червона.....	430
Цикада зелена.....	434

РОЗДІЛ V

ФЕНОЛОГІЧНІ КАЛЕНДАРІ РОЗВИТКУ ШКІДНИКІВ ВИНОГРАДУ.....440

5.1. ФЕНОЛОГІЧНІ КАЛЕНДАРІ РОЗВИТКУ СИСНИХ

шкідників винограду.....	444
- агалматіума дволопатевого.....	444
- галиці виноградної.....	444
- кліща виноградного брунькового.....	445
- кліща виноградного листового.....	445
- кліща виноградного повстяного (зудня).....	445
- кліща павутинного садового.....	446
- кліща павутинного туркестанського.....	446
- несправжньоощитівки акацієвої.....	446
- пінниці слинявої.....	447
- псевдоощитівки виноградної.....	447
- трипса виноградного.....	447
- трипса грушевого.....	448
- трипса тютюнового (цибулевого).....	448
- цикадки березкової.....	448
- цикадки виноградної зеленої.....	449
- цикадки жовтої (городної).....	449
- цикадки меткальфа (білої, цитрусової).....	450
- червця виноградного борошнистого.....	450
- червця Комстока (червчика Комстока).....	451

5.2. ФЕНОЛОГІЧНІ КАЛЕНДАРІ РОЗВИТКУ ЛИСТОГРИЗУЧИХ

шкідників винограду.....	452
- американського білого метелика.....	452
- білана жилкуватого.....	452
- ізопії кримської.....	453
- коника блакитнокрилого.....	453
- кравчика-головача.....	453
- листовійки виноградної.....	454
- падучки темної (виноградної).....	454
- пістрянки (строкатки) виноградної.....	454
- п'ядуна димчастого буро-сірого.....	455
- сарани італійської (пруса).....	455
- сарани марокканської.....	455
- сарани перелітної (азіатської).....	456
- скосяра борозенчастого.....	456
- скосяра кримського.....	456
- скосяра турецького.....	457
- совки виноградної.....	457
- совки озимої.....	457
- совки стрічкової великої.....	458
- совки с-чорне.....	458
- трубкакрута багатотісного (грушевого).....	458

5.3. ФЕНОЛОГІЧНІ КАЛЕНДАРІ РОЗВИТКУ ШКІДНИКІВ ГЕНЕРАТИВНИХ ОРГАНІВ ВИНОГРАДУ.....459

- довгоносика сірого брунькового (брунькоїда).....	459
- листовійки гронової.....	459
- листовійки двольотної.....	460

- оленки волохатої (бронзівки волохатої).....	460
- совки бавовникової.....	461
- совки помідорної (карадрини).....	461

5.4. Фенологічні календарі розвитку шкідників кори, деревини та коріння винограду	462
- гнойовика кукурудзяного	462
- горбатки-буйвола.....	462
- заболонника (короїда) зморшкуватого.....	463
- златки вузькотілої виноградної.....	463
- капустянки звичайної (медведки, вовчка).....	464
- коренегриза звичайного.....	464
- хруща білого	465
- хруща мармурового.....	465
- хруща сірого волохатого	466
- хруща травневого західного	466
- хруща травневого східного.....	467
- цикади червоної.....	467
- цикадки зеленої.....	467

РОЗДІЛ VI	
ЗАХИСТ ВІНОГРАДНИКІВ ПРЕПАРАТАМИ	
КОМПАНІЇ «СИНГЕНТА»	468
ДОДАТОК.	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ВИРОЩУВАННЯ ВІНОГРАДУ	494
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ВІНОГРАДУ	504
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
РОСІЙСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ВІНОГРАДУ	506
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	
ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ШКІДНИКІВ ВІНОГРАДУ	508
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	510

ВСТУП

Виноград — теплолюбна культура, яка традиційно вирощується у південних областях України. Проте останніми роками багато власників присадибних ділянок почали вирощувати виноград практично по всій території нашої країни.

На виноградній лозі може розвиватися близько 700 видів шкідників та більше ніж 100 збудників хвороб, однак економічне значення мають кілька десятків хвороб і шкідників. Видовий склад шкідливих організмів особливо залежить від зони вирощування винограду. Саме тому захист насаджень необхідно адаптувати до конкретних кліматичних зон, у яких вони розміщені. Асортимент засобів захисту винограду компанії «Сингента» дозволяє повністю задовольнити вимоги власників присадибних ділянок незалежно від їх географічного розташування.

Через кліматичні зміни, що характеризуються як стійка теплова аномалія, зросла чисельність та розширився видовий склад сисних шкідників, зокрема кліщів, цикад, трипсів. Згідно з прогнозами низки вчених, унаслідок змін клімату, високих пристосувальних властивостей та впливу інших чинників сисні шкідники поступово займають пріоритетне місце в ампелогенозах, що, своєю чергою, вноситиме корективи в існуючі системи захисту насаджень.

Господарського значення серед сисних шкідників набули цикади (*Cicadidae*), з яких відомо близько 2500 описаних видів. На виноградниках Півдня України найвідоміші горбатка-буйвол (*Stictocephala bisonia* Kopp et Yonke), цикадка виноградна зелена (*Empoasca vitis* Göthe.), цикадка жовта (*Empoasca pteridis* Dahlb.). Останнім часом на виноградниках зустрічається і цикадка японська (далекосхідна) виноградна (*Arboridia kakogawana* Mats.) та цикадка меткальфа (біла, цитрусова) (*Metcalfa pruinosa* Say.) — нові для України інвазійні види.

Особливо небезпечні цикадки для розсадників та молодих насаджень, оскільки під час живлення вони виділяють у листя фітотоксини, які пригнічують ріст і розвиток виноградних рослин.

Крім того, окремі види переносять вірусні та мікоплазменні хвороби, а деякі виділяють екскременти у вигляді медвяної роси, на яких розвиваються сажкові гриби, що перешкоджають процесам фотосинтезу.

До групи сисних шкідників відносяться трипси, яких в Україні зареєстровано понад 250 видів. Останніми роками на виноградниках їхня шкідливість зростає. Серед них: трипс різнодний (*Frankliniella intonsa* Trybon.), трипс тютюновий

(цибулевий) (*Thrips tabaci* Lind.), трипс виноградний (*Drepanothrips reuteri* Uzel.), трипс грушевий (*Taeniothrips incosequens* Uz.), обмежено присутній у тепличних господарствах Дніпропетровської, Донецької, Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської, Херсонської областей трипс квітковий західний (*Frankliniella occidentalis* Pergande.).

Особлива група сисних шкідників винограду, що має вагоме значення в умовах посушливого клімату, — рослиноїдні кліщі, так звані кліщі-фітофаги. Акарофауна виноградної лози представлена чисельними видами.

Патологічні зміни спричиняють: кліщ павутинний садовий (*Schizotetranychus pruni* Oud.), кліщ павутинний туркестанський (*Tetranychus turkestanicus* Ug. et Nik.), кліщ виноградний бруньковий (*Eryophies vitigineysgemma* Maltch.), кліщ виноградний листовий (*Phyllocoptes vitis* Nal.), кліщ виноградний повстаний (зудень) (*Eriophyes vitis* Pg.) та інші види. Живлячись у бруньках та на листовому апараті, вони викликають істотні патологічні зміни, які впливають на якість урожаю. На пошкоджених кліщами кущах передчасно опадає листя, що негативно впливає на визрівання лози та продуктивність насаджень надалі.

Останнім часом знову набуває поширення філоксера виноградна (*Viteus vitifolii* Fitck.), пошкодження листового апарату якою відмічається не лише на американських, а й на європейських сортах винограду.

Існує близько 250 видів нематод, що уражують виноград. Вони віддають перевагу легким піщаним ґрунтам, де харчуються корінням виноградних кущів. Рухливі личинки нематод проникають у молоде виноградне коріння частіше в зоні чохла, де, розмножуючись, викликають характерні здуття — гали, які спочатку нагадують нитку бус, а потім переходять на суцільне грубе потовщення. Розвиток гал веде до розкладання ураженої частини кореневої системи, дрібнолистності, карликовості, а нерідко і до загибелі молодих кущів винограду. Існують види нематод, які проникають у корені винограду і пересуваються в них. При цьому з'являються виразки, що незабаром інфікуються фітопатогенними мікроорганізмами. Це призводить до відмирання коренів і карликовості кущів.

Інші види нематод проколюють коріння винограду зовні. У місцях проколів можуть утворитися гали.

Деякі нематоди є переносниками вірусних інфекцій, таких, наприклад, як вірус коротковузликості винограду.

Останнім часом значно зросла шкодочинність ґрунтових шкідників, і виробники вимушені враховувати це під час закладання нових насаджень та розсадників. Найбільш шкідливі та поширені серед них представники родини пластинчастовусі — хрущі, личинки котрих розвиваються в ґрунті та живляться коренями виноградних рослин. За значної чисельності личинки здатні повністю обгризати корені саджанців, молодих і навіть плодоносних рослин, що нерідко призводить до їх загибелі.

На виноградниках останнім часом зросла шкідливість гусениць совок (*Noctuidae*) та п'ядунів (*Geometridae*).

Досить небезпечним шкідником є п'ядун димчастий буро-сірий (*Boarmia gemmaria* Brahm.), що значно поширився на виноградниках останніми роками, однак в ампелоценозах його відмічали протягом останніх десятиріч.

До ентомологічних об'єктів внутрішнього карантину належить американський білий метелик (*Hyphantria cunea* Dru Drury), який останніми роками активно розвивається на виноградниках Півдня України.

На жаль, з'являються нові види шкідників, які створюють реальну загрозу для збереження повноцінного кондиційного врожаю винограду. Це совка бавовникова (*Helicoverpa armigera* Hüb.), совка помідорна (карадріна) (*Laphygma exigua* Hb.), оленка волохата (бронзівка волохата) (*Tropinota hirta* Poda.), клоп мармуровий (*Halyomorpha halys* Stal.), муха середземноморська плодова (*Ceratitis capitata* Wied.).

Однак спеціалістам-виноградарям слід акцентувати увагу на тому, що видовий склад шкідників та збудників хвороб кожного окремого ампелоекологічного району приблизно однаковий, але строки, інтенсивність розвитку та шкідливість їх значно різняться.

Наразі ключовими шкідниками винограду, що завдають найбільшої шкоди плодоносним насадженням, залишаються листовійки. Найпоширеніші на виноградниках Півдня України листовійка гронова (*Lobesia botrana* Den. et Schiff), листовійка двольотна (*Eupoecilia ambiguella* Hb.), листовійка виноградна (*Sparganothis pilleriana* Den. et Schiff). Ці види шкідника відрізняються за морфологічними ознаками, біологією та особливостями розвитку. Найбільш поширена та шкідлива листовійка гронова. Зважаючи на високу щільність її популяції, практично всі плодоносні виноградники Півдня України потребують проведення захисних заходів.

РОЗДІЛ I

СИСНІ ШКІДНИКИ ВИНОГРАДУ

